
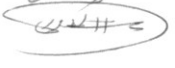
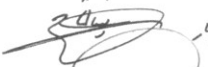

رسالة محمد

تائیدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد
 اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه کتبی/ آقای **مسلم لهدوی** فردا تحت عنوان
تحلیل و یا رویه سیاسی دوجناح فکر متدینان و رفیقان در حکومت
 را از نظر فرم و محتوا، بررسی، نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد
 می کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	سعود عمادی	استادیار	
۲- استاد مشاور	ابراهیم نقی پور	ر	
۳- استاد ناظر	وهیدیه بیانی	استادیار	
۴- استاد ناظر	علی احمدزادگی	استادیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی			

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجوی مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب..... دانشجوی رشته..... در سال تحصیلی..... ورودی سال تحصیلی..... مقطع..... دانشکده..... متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضاء:.....
تاریخ:.....

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته
سال در دانشکده دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی

سرکار خانم/جناب آقای دکتر ، مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر

و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب **مسیم هدی فرد** دانشجوی رشته **علوم سیاسی** مقطع **کارشناسی ارشد** تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: **مسیم هدی فرد**

تاریخ و امضا: **۹۱، ۸، ۱**

دانشگاه علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی

تحلیل مریام رویی سیاسی دو جناح فکری متشرعه و شیخیه

در کرمان عصر مشروطه

میشم مهدوی فرد

استاد راهنما

دکتر مسعود غفاری

استاد مشاور

دکتر ابوالفضل شکوری

تیرماه ۹۱

«خداوندا به خاطر همه نعمات و الطافت، تو مرا شکر می گویم»

پدرم مادرم همسر ...

برای همه وقت هایی که مرا به خنده واداشتی.

برای همه وقت هایی که به حرف هایم گوش دادی.

برای همه وقت هایی که به من جرأت و شهامت دادی.

برای همه وقت هایی که مرا در آغوش گرفتی.

برای همه وقت هایی که با من شریک شدی.

برای همه وقت هایی که خواستی در کنارم باشی.

برای همه وقت هایی که به من اعتماد کردی.

برای همه وقت هایی که مرا تحسین کردی.

برای همه وقت هایی که گفתי دوستت دارم.

برای همه وقت هایی که در فکر من بودی.

برای همه وقت هایی که بدی هایم مرا تحمل کردی.

برای همه وقت هایی که به تو احتیاج داشتم و تو با من بودی.

برای همه وقت هایی که دلتنگم بودی.

برای همه وقت هایی که به من دلداری دادی.

برای همه وقت هایی که انر دل و جان برایم دعا کردی.

برای همه وقت هایی که در چشمانم نگرستی و صدای قلبم را شنیدی.

و برای همه وقت هایی که عشق، محبت، امید، قدرت و زندگی مرا به من بخشیدی ...

تو مرا سپاس ...

« این کمترین مرا به همه آنهایی که دوستشان دارم و دوستم دارند، هدیه می کنم! »

به مصداق « من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق » بسی شایسته است که

از استاد فرهیخته و فرزانه جناب آقای دکتر مسعود غفاری

که با کرامتی چون خورشید ، سرزمین دل را روشنی بخشیدند و گلشن سرای علم و

دانش را با راهنمایی های کار ساز و سازنده خود بارور ساختند ؛ تقدیر و تشکر نمایم.

هم چنین با تقدیر و تشکر شایسته از استاد عزیز و گرانقدر جناب آقای دکتر ابوالفضل شکوری

که با نکته های دلاویز و گفته های بلند ، صحیفه های سخن را علم پرور نمود و

همواره مشاور و راه گشای نگارنده در اتمام و اکمال پایان نامه بوده است.

ويزکيهم و يعلمهم الكتاب والحکمه

معلما مقامت ز عرش برتر باد همیشه توسن اندیشه ات مظفر باد

به نکته های دلاویز و گفته های بلند صحیفه های سخن از تو علم پرور باد

همچنین از پدر، مادر و همسر عزیز، دلسوز و مهربانم که آرامش روحی و آسایش فکری فراهم

نمودند تا با حمایت های همه جانبه در محیطی مطلوب ، مراتب تحصیلی و نیز پایان نامه

درسی را به نحو احسن به اتمام برسانم ؛ سپاسگزاری نمایم.

شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا بر منتهای همت خود، کامران شدم

« اللهم وفقنا لما تحب وترضی »

چکیده

در عصر قاجار و آستانه انقلاب مشروطه، کرمان شاهد ظهور جریانی ملقب به شیخیه شد که علی رغم آنکه خاستگاه اندیشه هایش شیعی (اثنی عشریه) بود اما تفاوت های ملموسی نیز با آن داشت؛ این جریان خیلی زود پیروانی را در کرمان و توابعش بر گرد خود جمع کرد و وارد عرصه رقابت با سایر جریان های موجود جامعه آن روز کرمان از جمله قدیمی ترین و با نفوذ ترین آنها یعنی متشرعه گردید. رویارویی و مصاف بزرگ دو جریان فکری متشرعه و شیخیه، تحت عنوان جنگ بالاسری و پائین سری در سال ۱۳۲۳ ق / ۱۹۰۵ م را که منجر به تنبیه و تبعید آیت الله حاج میرزا محمدرضا مجتهد احمدی رهبر متشرعه گردید را می توان از جمله عوامل مهم و تأثیرگذار بر اتحاد و انسجام سران نهضت مشروطه در تهران و تحکیم و انسجام هرچه بیشتر خیزش مشروطه خواهی مردم کرمان برشمرد. این درگیری ها اگرچه، تحت لوای مذهب و با نام جنگ های مذهبی پی گیری می شد اما با پژوهش انجام شده ثابت گردید که ریشه و منشأ این زدوخوردها سیاسی بود؛ انتساب و پیوند شیخیه با قاجاریه را می توان اصلی ترین عامل اختلافات برشمرد؛ علاوه براین، عواملی هم چون منافع شخصی سودجویان، مطامع سیاسی زمامداران محلی، رویکرد تفرقه آمیز حکومت مرکزی (قاجاریه) در اداره کشور و منافع ملی استعمارگران نیز در شکل گیری و تشدید این جنگ تمام عیار، دخیل بودند. حُسن این پژوهش نسبت به موارد مشابه خود این بود که به روایت صرف و گزارش رویدادهای تاریخی این دوران و تحولات سیاسی، اجتماعی مربوط به آن اکتفا نکرده و با دیدی موشکافانه و تحلیل گرانه، به دنبال چرایی و ریشه یابی این پدیده ها بود؛ این رساله برآن بود تا با کاوش منابع قابل دسترسی به روشن ساختن ابعاد سیاسی و پنهان این رویداد مهم و تاریخی سرزمین کرمان که به نظر می آید مورد غفلت واقع گردیده بود، بپردازد.

واژگان کلیدی: انقلاب مشروطیت، کرمان، متشرعه (بالاسری)، شیخیه (پائین سری)، آیت

الله حاج میرزا محمدرضا مجتهد احمدی، حاج محمد کریم خان کرمانی.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل ۱- مقدمه و کلیات پژوهش	
۱-۱- مقدمه	۲
۱-۲- طرح مسأله و تعریف موضوع تحقیق	۴
۱-۳- اهداف پژوهش	۵
۱-۴- اهمیت و ضرورت پژوهش	۵
۱-۵- سوال پژوهش	۶
۱-۶- فرضیه پژوهش	۶
۱-۷- چارچوب نظری	۷
۱-۸- مواد و روش انجام پژوهش	۱۴
۱-۹- موانع، مشکلات و محدودیت های پژوهش	۱۵
۱-۱۰- مرور ادبیات پژوهش	۱۶
۱-۱۱- منابع پژوهش	۲۶
فصل ۲- اوضاع کرمان در آستانه انقلاب مشروطه	
۲-۱- مقدمه	۲۹
۲-۲- کرمان در یک نگاه	۲۹
۲-۳- اوضاع سیاسی	۳۲
۲-۴- اوضاع اجتماعی	۳۷
۲-۴-۱- طبقات و سلسله مراتب اجتماعی	۳۸
۲-۴-۱-۱- طبقه خواص (اعیان)	۳۸
۲-۴-۱-۲- طبقه متوسط	۳۸
۲-۴-۱-۳- طبقه فقرا (ضعفا)	۳۹
۲-۴-۲- خاندان ها و طوایف اجتماعی	۳۹
۲-۴-۳- محله های شهر	۴۰

- ۴۱..... ۵-۲ - اوضاع اقتصادی
- ۴۵..... ۶-۲ - اوضاع مذهبی
- ۴۶..... ۱-۶-۲ - فرق و مذاهب کرمان در عصر قاجار و آستانه انقلاب مشروطه
- ۴۶..... ۱-۱-۶-۲ - مسلمانان (شیعه یا متشرّعه / اهل تسنّن)
- ۴۶..... ۲-۱-۶-۲ - شیخیه
- ۴۷..... ۳-۱-۶-۲ - بابیه و بهائیه
- ۴۷..... ۴-۱-۶-۲ - زرتشتیان
- ۴۸..... ۵-۱-۶-۲ - صوفیه (حیدری / نعمتی)
- ۴۸..... ۶-۱-۶-۲ - هندو و یهودی
- ۴۹..... ۷-۲ - جمع بندی

فصل ۳ - بررسی شکل گیری جریان های متشرّعه و شیخیه در ایران و متعاقب در کرمان

- ۵۱..... ۱-۳ - مقدمه
- ۲-۳ - نگاهی به وضعیت کلی جهان و ایران در آستانه انقلاب مشروطه (قرن نوزدهم میلادی / قرن سیزدهم هجری)
- ۵۱..... ۳-۳ - شیعه (متشرّعه)
- ۵۵..... ۱-۳-۳ - زمینه های فکری و عقیدتی شکل گیری
- ۵۶..... ۲-۳-۳ - شیعیان (متشرّعه) در ایران
- ۵۹..... ۳-۳-۳ - شیعیان (متشرّعه) در کرمان
- ۶۲..... ۴-۳-۳ - آیت الله حاج میرزا محمد رضا احمدی (رهبر متشرّعه و بالاسری های کرمان)
- ۶۵..... ۴-۳ - شیخیه (پائین سری)
- ۶۵..... ۱-۴-۳ - زمینه های فکری و عقیدتی شکل گیری
- ۶۸..... ۲-۴-۳ - ظهور مکتب شیخیه در ایران
- ۶۹..... ۳-۴-۳ - مهمترین اختلافات عقیدتی میان شیخیه و متشرّعه (شیعه دوازده امامی)
- ۷۱..... ۴-۴-۳ - حضور و گسترش شیخیه در کرمان
- ۷۴..... ۵-۴-۳ - حاج محمد کریم خان کرمانی (رهبر شیخیه و پائین سری های کرمان)
- ۷۸..... ۵-۳ - جمع بندی

فصل ۴ - رویارویی متشرّعه و شیخیه در کرمان و تأثیر آن بر تحولات مشروطه خواهی

- ۸۰..... ۱-۴ - مقدمه
- ۸۰..... ۲-۴ - رویارویی دو جناح متشرّعه و شیخیه
- ۸۰..... ۱-۲-۴ - آغاز درگیری ها با دعوا بر سر تولیتِ مدرسه ابراهیمیه

- ۲-۲-۴- آرامش قبل از طوفان ۸۲
- ۳-۴- نگاهی به اوضاع و احوال کرمان در آستانه رویارویی متشرّعه و شیخیه ۸۴
- ۴-۴- ماجرای به فلک بسته شدن آیت الله احمدی (رهبر متشرّعه) ۸۸
- ۱-۴-۴- اختلاف طبقاتی بر تیرگی روابط افزود ۸۸
- ۵-۴- عواملی که حاج محمد کریم خان را به رهبر بلا منازع شیخیه، مبدل ساخت ۹۰
- ۶-۴- اختلافات میان دو جناح متشرّعه و شیخیه، قبل از درگیری بزرگ کرمان در سال ۱۳۲۳ ق ۹۲
- ۷-۴- ورود آیت الله حاج میرزا محمد رضا احمدی (رهبر متشرّعه) به کرمان و درگیری ها ۹۵
- ۸-۴- نقش و جایگاه طبقه شال باف در درگیری جناحین ۹۹
- ۹-۴- حمایت حکومت مرکزی از شیخیه، درگیری را به اوج رساند ۱۰۲
- ۱۰-۴- آمدن ظفرالسلطنه هم راه به جایی نبرد ۱۰۳
- ۱۱-۴- همدستی رکن الدوله (حاکم سابق) با عدل السلطان و عدل السلطنه در ایجاد اغتشاش ۱۰۵
- ۱۲-۴- دستگیری، مجازات و تبعید آیت الله احمدی (رهبر متشرّعه کرمان) ۱۰۶
- ۱۳-۴- بازتاب خبر اهانت به آیت الله کرمانی و واکنش های متفاوت نسبت به آن ۱۰۷
- ۱-۱۳-۴- واکنش ها در تهران ۱۰۷
- ۲-۱۳-۴- مبارزات آزادی طلبانه کرمانیان مشروطه خواه ۱۱۰
- ۳-۱۳-۴- واکنش ها در کرمان ۱۱۱
- ۱۴-۴- سوء استفاده بایبه از رویارویی متشرّعه و شیخیه ۱۱۴
- ۱۵-۴- روی کار آمدن فرمانفرما، پایانی بر درگیری های فرقه ای کرمان ۱۱۵
- ۱۶-۴- نقش حکام محلی و حکومت مرکزی در منازعه دو جریان ۱۱۷
- ۱-۱۶-۴- اهمیت و جایگاه والای کرمان، نزد حکومت قاجار ۱۱۷
- ۱۷-۴- برخوردهای متفاوت دولت قاجار و زمامداران محلی با دو جناح متشرّعه و شیخیه ۱۱۸
- ۱۸-۴- مکاتبات باب با علمای کرمان و دعوت از آنها برای همکاری ۱۲۱
- ۱۹-۴- فعالیت های سیاسی، اجتماعی شیخیه در عصر مشروطه ۱۲۶
- ۲۰-۴- جمع بندی ۱۳۰

فصل ۵- نتیجه گیری

۵-۱- نتیجه گیری ۱۳۲

فهرست منابع و مآخذ ۱۳۶

فصل اول

مقدمه و کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه

بی شک تواریخ محلی، از نقش عمده و تأثیر گذاری در شناخت جزئیات رویدادها و حوادث واقعی تاریخ برخوردارند. تاریخ سیاسی، اجتماعی هر سرزمین شامل درگیری ها، زدوخوردها، فراز و نشیب ها، قحطی ها و گرسنگی ها، عادات، آداب و رسوم و مانند اینهاست، که به ندرت می توان آن را در تواریخ بزرگ عمومی که بیشتر به شرح وقایع و ضبط رویدادها بر اساس اهمیت و اولویت می پردازند، یافت.

به نظر می آید که توجه به مسائل بومی و تواریخ محلی و اولویت دادن به آن، در انجام رساله های دانشگاهی و پژوهش های علمی، مورد غفلت واقع گردیده است؛ پژوهش حاضر در همین راستا، کوشش نموده است تا با پرداختن به گوشه ای از تاریخ حساس و سرنوشت ساز سرزمین کرمان و رویارویی دو جریان فکری متشرعه و شیخیه و تأثیراتش بر تحولات مشروطه خواهی آن دوران، در جهت عکس وضعیت موجود گام بردارد.

مطالعه تاریخ سرزمین کرمان به دلیل برخورداری از قدمت کهن و تحولات سیاسی، اجتماعی مخاطره آمیز و پر حاشیه، برای هر مخاطبی می تواند جذاب و عبرت انگیز باشد. اگر به وضعیت اجتماعی و اخلاقی و روحیات مردم کرمان بیندیشیم و ویژگی های اقتصادی و توان مالی این مردم را در نظر بگیریم، در می یابیم که منشأ و عامل اصلی تمام پدیده های اجتماعی این سرزمین، به وقایع و حوادث تاریخی گذشته مربوط می شود. یعنی به عبارتی دیگر، برای فهم وضعیت کنونی یک جامعه و یا حتی پیش بینی تحولات آتی آن، ناچار از فهم تاریخ و گذشته آن جامعه هستیم.

کرمان به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی و روحیه تساهل و تسامحی که در بین مردمانش وجود داشت، نه تنها مأمن و مأوای پیروان ادیان و مذاهب گوناگون بود بلکه هر از چند گاهی، پناهگاه یکی از شخصیت های سیاسی شکست خورده یا سلاطین تاج و تخت از دست داده و تحت تعقیب می گشت و از این میان، متحمل هزینه های زیاد و جبران ناپذیری می شد. به قول استاد باستانی پاریزی در مقدمه تاریخ کرمان، دولت های بزرگ ایرانی صبح صادقشان در آفاق دیگر تافته است و کرمان بینوا همیشه ناچار بوده در آفتاب لب بام حکومت ها، تن خود را گرم کند.

به هر روی آنچه را که ما در این پژوهش تحت عنوان «تحلیل رویارویی سیاسی دو جناح فکری متشرعه و شیخیه در کرمان عصر مشروطه» تعقیب می نمائیم، نقد و بررسی پیرامون ریشه یابی علل رویارویی دو جناح متشرعه و شیخیه در کرمان عصر مشروطه است. اهمیت این تقابل به دلیل تأثیری است که بر جریان مشروطیت چه در تهران و چه در کرمان، برجای نهاد. ما از دید سیاسی به یک موضوع تاریخی و بومی خواهیم پرداخت. در این رابطه ابتدا به بررسی اوضاع و احوال ایالت کرمان در آستانه این رویارویی و انقلاب مشروطه خواهیم پرداخت. تا ضمن آشنایی با بستر و فضایی که این درگیری ها در آن به وقوع پیوسته اند، بتوانیم مسائل را بهتر تجزیه و تحلیل نمائیم؛ سپس تاریخچه و پیشینه ظهور و شکل گیری این دو جریان را از نظر خواهیم گذراند، آشنایی با زندگی نامه و آراء و اندیشه های رهبران این دو جریان نیز، از جمله مواردی است که به آن پرداخته خواهد شد. نهایتاً به شرح تفصیلی رویارویی و عوامل مختلف دخیل در آن به ویژه ابعاد سیاسی، رسیدگی خواهیم کرد.

با وجود همه دشواری هایی که بر سر راه این تحقیق وجود داشت، اعم از دسترسی نداشتن به منابع و اسناد مورد نیاز، فرصت بسیار کم، مسافت زیاد بین محل کار و زندگی با محل تحصیل و غیره تمام سعی و همت خود را به کار بسته ایم تا در حد امکانات موجود و به دور از تعصب و پیش داوری، به بررسی و بازنگری تاریخ کرمان و تحولات سیاسی و اجتماعی آن در این دوره، بپردازیم؛ امید است که در این راه موفق بوده باشیم.

۲-۱- طرح مسأله و تعریف موضوع تحقیق

اصلی‌ترین مسأله پژوهش حاضر، پرداختن به درگیری‌ها و منازعات سیاسی دو جناح فکری متشرعه و شیخیه در کرمان عصر مشروطه و تأثیر آن بر تحولات انقلاب مشروطه ایرانیان، است. درگیری‌هایی که در تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کرمان نقش بسزایی داشته است و حتی آینده تحولات کرمان تا به امروز را به نوعی تحت تأثیر خود قرار داده است.

شیخیه یا همان پایین سری‌ها فرقه مذهبی بودند از پیروان شیخ احمد احسائی که در عصر قاجار در کرمان اعلام موجودیت کردند؛ آن‌ها گرچه شاخه‌ای از شیعه اثنی عشریه بودند، اما با این وجود تفاوت‌های قابل توجهی با آن داشتند و از آن رو پایین سری نامیده می‌شدند که ایستادن در بالای سر امام را به هنگام نماز جایز نمی‌دانستند. اما متشرعه یا همان بالا سری‌ها، شیعیان دوازده امامی بودند که سابقه‌ی حضورشان در کرمان به دهه‌ی سوم قرن اول هجری به زمانی که عبدالله بن بدیل خزاعی به شمال کرمان رسید باز می‌گردد؛ به این دلیل آن‌ها را بالاسری می‌گفتند چون نماز خواندن در بالای سر امام را جایز می‌دانستند.

کرمان از جمله استان‌هایی است که به دلیل دارا بودن شرایط خاص اقلیمی و جغرافیایی، از دیر باز مأمّن و پناهگاه فرق گوناگون مذهبی بوده است. دوری این سرزمین از مرکز خلافت اسلامی و روحیه تساهل و تسامحی که مردم این دیار داشتند باعث شد پس از ورود اسلام به این سرزمین، فرق گوناگون مذهبی - از خوارج گرفته تا سنی و شیعه - در آن مأمّن گزیده و به حیات خود ادامه دهند.

فرقه شیخیه پس از شکل‌گیری در قرن سیزدهم هجری/ نوزدهم میلادی در کرمان، به دلیل پیوندهای نسبی و سببی که با سران حکومت قاجاریه داشت و نیز به خاطر جذب پیروان قابل توجهی بر گرداگرد آن، به زودی وارد عرصه رقابت و درگیری با سایر فرق گردید؛ متصوفه، بابیه، بهائیه و متشرعه از جمله آن‌ها بودند. می‌توان گفت مهم‌ترین و بیشترین این رقابت و درگیری با متشرعه بود؛ در واقع این نزاع به نوعی تداوم تقابل اصولی‌ها و اخباری‌ها، در سده‌های ۱۳-۱۰ ق /

۱۹ - ۱۶ م محسوب می‌گشت. ما در این پژوهش قصد داریم که به چرایی شکل‌گیری این منازعه و تأثیر آن بر تحولات مشروطه خواهی آن دوران و نیز تحلیل سیاسی این مسائل بپردازیم؛ و این مستلزم آن است که ابتدا به بررسی این دو جناح فکری و آراء و افکار رهبران‌شان پرداخته شود تا ضمن ریشه یابی عوامل نزاع و درگیری، هر چه بهتر بتوان آن را تحلیل سیاسی نمود.

۳-۱- اهداف پژوهش

ما در این پژوهش به دنبال آن هستیم که ابعاد مختلف این رویارویی، به خصوص ابعاد سیاسی آن را با نگاهی به آراء و اندیشه‌های رهبران این دو جناح یعنی آیت الله حاج میرزا محمد رضا احمدی مجتهد کرمانی (رهبر متشرّعه و بالا سری‌ها) و حاج محمد کریم خان کرمانی (رهبر شیخیه و پایین سری‌ها) تجزیه و تحلیل نماییم. همچنین بر آنیم تا تأثیرات تقابل این دو جناح فکری را در انقلاب مشروطیت در کرمان مورد کاوش قرار دهیم.

گرچه بررسی عقاید و آراء کلامی شیخیه و برخی دیگر از مسائل حاشیه‌ای، از اهداف پژوهش حاضر نیست ولی بنا بر نیاز تحقیق و برای آگاهی بیشتر، در جای خود به طور خلاصه و مفید مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

۴-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش

در زمینه لزوم انجام پژوهش پیش رو، می‌توان گفت که بررسی تاریخی و تحلیل منطقی عوامل و متغیرهای اثر گذار بر تحولات سیاسی، اجتماعی می‌تواند در ارزیابی وضعیت کنونی جامعه و مسیر احتمالی تحولات، مثمر ثمر باشد یا به عبارتی تاریخ چراغ راه آینده باشد. ما تاریخ را برای شناختن گذشته به کار می‌بریم و با استفاده از آن می‌کوشیم، زمان حال را در پرتو تحولات و رویدادهای گذشته بشناسیم. لذا با توجه به نقش پررنگ و اثرگذار رویارویی این دو جناح فکری نه تنها در

تحولات سیاسی، اجتماعی کرمان عصر مشروطه بلکه در تحولات سیاسی، اجتماعی ایران به دو دلیل:

- ۱- تأثیری که بحران سیاسی، اجتماعی کرمان و تنبیه و تبعید حاج میرزا محمد رضا مجتهد رهبر متشرعه - که در نتیجه‌ی جنگ و تقابل متشرعه و شیخیه بود - بر انقلاب مشروطه ایران داشت.
- ۲- شیخیه، زمینه ساز ظهور و شکل‌گیری فرقه‌های دیگری همچون بابیه و بهائیه بود که هر سه فرقه به همراه انشعاباتشان در تحولات سیاسی، اجتماعی ایران تأثیرات قابل توجهی برجای گذاشتند.

از طرف دیگر استقبال و اعلام نیاز اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی کرمان و مرکز کرمان شناسی در مورد انجام پژوهشی در این رابطه، ضمن روشن ساختن اهمیت این موضوع، من را بر آن داشت که پس از هماهنگی با استاد راهنما و اعلام موافقت ایشان و با توجه به علاقه شخصی که به برداشتن یک موضوع بومی داشتم، کار خود را در این رابطه آغاز نمایم.

۱-۵- سؤال پژوهش

سوال پژوهش ما بدین قرار است :

رویارویی و اختلافات سیاسی این دو گروه چه تأثیراتی بر اوضاع سیاسی و اجتماعی کرمان در عصر مشروطه بر جای گذاشته است؟

۱-۶- فرضیه پژوهش

فرضیه پژوهش ما بدین قرار است :

حمایت و طرفداری هیأت حاکمه کرمان و حکومت مرکزی از شیخیه و عکس‌العمل متشرعه منجر به اوج‌گیری مبارزات مشروطه خواهی در کرمان گردید.

۱-۷- چارچوب نظری

جامعه‌شناسی

جامعه‌شناسی دانش بررسی جامعه است. این رشته علمی به بررسی جوامع بشری، برهم کنش‌های آنها و فرایندهایی که جوامع را در وضعیت جاری شان نگاه داشته یا تغییر می‌دهد، می‌پردازد. هدف این حوزه علمی، پرداختن به تجزیه جامعه به بخش‌های تشکیل دهنده اش مانند انجمن‌ها، نهادها، گروه‌های هم‌جنس، هم‌نژاد یا هم‌سن و بررسی نحوه برهم کنش فعال این اجزاء بر همدیگر است؛ علاوه بر این‌ها این علم موضوعاتی مانند طبقه اجتماعی، قشربندی، جنبش اجتماعی و بی‌نظمی‌هایی مانند جرم، انحراف و انقلاب را مورد تحقیق قرار می‌دهد.^۱

رشته جامعه‌شناسی به بررسی نحوه‌های تأثیر ارگان‌های اجتماعی بر رفتار انسانها، برهم کنش‌های ارگان‌های اجتماعی مختلف با یکدیگر و نیز فرسودگی و نابودی آنها می‌پردازد؛ هم‌چنین جامعه‌شناسی به عنوان رشته‌ای علمی همواره به گذشته نظر داشته است. بسیاری از پروژه‌های تحقیقاتی برای بررسی اثرات حوادث گذشته بر جامعه معاصر محقق صورت گرفته است. از آنجایی که جامعه‌شناسی به رفتار ما به عنوان موجوداتی اجتماعی توجه دارد، زمینه پژوهش آن از واکاوی (تحلیل) تماس‌های کوتاه میان افراد ناشناس در خیابان گرفته تا بررسی روندهای اجتماعی جهانی، همه را در بر می‌گیرد. جامعه‌شناسی، علم شناخت جامعه و هم‌چنین ساختارها، روابط درون آن و واقعیت‌های اجتماعی است.^۲ علم جامعه‌شناسی در قرن ۱۸ و ۱۹ میلادی به وجود آمد؛ واژه فرانسوی *Sociologie* نخستین بار در سال ۱۸۳۷ میلادی توسط اگوست کنت، فیلسوف فرانسوی ابداع شد؛ کنت با الهام گرفتن از علم فیزیک و ملاحظه موفقیت آن، هدفش را یافتن قوانین همواره صادق حاکم بر جوامع انسانی، توسط یک روش علمی تعریف کرد. کنت در ابتدا علم اش را فیزیک اجتماعی نامید اما بعدها نام آن را به جامعه‌شناسی تغییر داد.^۳

۱- گیدنز، آنتونی، جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، چاپ ششم، تهران، نشرنی، ۱۳۷۹ش، ص ۲۹

۲- وبر، ماکس، مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی، ترجمه احمد صدارتی، چاپ سوم، تهران، نشرمرکز، ۱۳۷۱ش، ص ۱۶۹

۳- محسنی، منوچهر، جامعه‌شناسی عمومی، تهران، کتابخانه طهوری، ۱۳۷۰ش، ص ۶۳

جامعه‌شناسی تاریخی

جامعه‌شناسی تاریخی به عنوان یک شاخه ترکیبی و حوزه میان رشته‌ای، نقطه تلاقی دو علم تاریخ و جامعه‌شناسی محسوب می‌شود. این رشته که در حقیقت، جامعه‌شناسی جوامع پیشین بر اساس اسناد و گزارشات تاریخی به جای مانده است، از اعضای نسبتاً جوان خانواده علوم اجتماعی و از شکوفه‌های این شجره تنومند شمرده می‌شود. جامعه‌شناسی تاریخی، بیشتر با تأکید بر فرایند فعال به جای یک الگوی ایستا، مستقیماً تمایز میان تبیین‌های مبتنی بر ساخت و تبیین‌های مبتنی بر عمل را منظور نظر دارد. بدون شناخت گذشته و تجزیه و تحلیل و صورت بندی آن از منظر امروز، نه توان ارزیابی موفقیت و کام‌یابی طرح‌های عظیم اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را داریم و نه می‌توانیم آنها را منبع و چراغ راهی برای آینده قرار دهیم؛ جامعه‌شناسی تاریخی، شاه‌راهی است برای کشف قانون‌مندی‌های اجتماعی، آزمایشگاه و بستری برای آزمون فرضیات طرح شده و ماده‌ی خام و مطالعات اکتشافی اولیه‌ای برای تدوین فرضیات نوین.^۱

جامعه‌شناسان تنها قادر به مشاهده وضعیت کنونی هستند اما درک و فهم وضعیت فعلی بسیار مفید تلقی می‌گردد. بدین جهت جامعه‌شناسان با توجه به سابقه و گذشته پدیده‌های اجتماعی به تبیین و تحلیل فعلی آنها می‌پردازند.

بررسی و مطالعه‌ی جامعه‌شناختی وقایع و حوادث گذشته برای فهم پدیده‌های هر زمانی، از زمان یونان باستان تا زمان شکل‌گیری رسمی جامعه‌شناسی تاریخی، به طور جسته و گریخته در لا به لای آثار اندیشمندان جامعه‌شناس یافت می‌شود؛^۲ چرا که تغییر و پویایی، همیشه همراه جوامع و پدیده‌های اجتماعی بوده و شناخت آنها منحصر به بررسی آنها در زمان حال نمی‌شده است، بلکه دانشمندان برای درک و تبیین کامل وقایع اجتماعی، به گذشته‌ی دور یا نزدیک پدیده‌ها نیز توجه می‌کرده‌اند. این تلقی از جامعه‌شناسی و به قول کنت جامعه‌شناسی پویا، نیازمند

۱- کافی، مجید، «در باب جامعه‌شناسی تاریخی»، پژوهشنامه حوزه و دانشگاه، سال یازدهم، شماره ۴۲، بهار ۱۳۸۴، ص ۵۰

۲- کافی، مجید، همان، ص ۶۲